

ФАЛЬ О. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ТОПОНІМІВ

У статті розглядається проблематика дослідження семантичної складової французьких топонімів. Наводяться приклади їх утворення та правила написання. Аналізується вплив історичних подій на зміни топонімів.

Ключові слова: топонім, морфологічний аспект, семантичний аспект, походження, правила написання.

В статье рассматривается проблематика исследования семантической составляющей французских топонимов. Приводятся примеры их образования и правила написания. Анализируется влияние исторических событий на изменения топонимов.

Ключевые слова: топоним, морфологический аспект, семантический аспект, происхождения, правила написания.

The article deals with the problematics of research of a semantic component of French toponyms. We give the examples of their formation and spelling rules. We analyze the influence of historical events on changes of toponyms.

Key words: toponym, morphological aspect, semantic aspect, derivation, spelling rules.

Актуальність теми зумовлено необхідністю провести семантичний та морфологічний аналіз структури французьких топонімів та джерел їх походження. Адже, топонімічний матеріал дає можливість прослідкувати процеси збагачення та вплив культури народів на розвиток мови.

Метою дослідження є аналіз морфологічних та семантичних характеристик французьких топонімів, порівняння шляхів їх утворення з точки зору історико-культурних та лінгвістичних концепцій.

Предмет аналізу є шляхи проникнення та вплив культури й досвіду народів на формування топонімів, їх семантичне значення.

Об'єктом дослідження є ономазіологічні структури топонімів Франції, особливості їх утворення та функціонування.

Адміністративна карта Франції, топонімічні словники (dictionnaire des toponymes de France), французькі періодичні видання ("Le Figaro", "Le Monde") використані як **матеріали дослідження**.

Новизна роботи визначається комплексним аналізом матеріалу, який був відібраний з сучасних адміністративних карт, топонімічних словників та періодичних видань Франції. У статті наводяться

результати дослідження особливостей утворення та функціонування французьких топонімів, їх семантичних типів, проведеного шляхом лінгвістичного аналізу.

Топонім, як одиниця мови, що вказує на географічний об'єкт, є складовою частиною мовленнєвого відображення людської діяльності. Адже, саме він зберігає архаїзми та діалектизми, які найчастіше, відносяться до мов народів, що жили на даній території в минулому.

Роль топонімів – це не лише ідентифікація географічних об'єктів та явищ: топоніми виконують різні прагматичні та семантичні завдання, відтворюють досвід, культуру та традиції народу [1:30].

Розглядаючи морфологічний, семантичний та історичний аспекти утворення та функціонування топонімів, дослідники наштовхуються на ряд проблем та питань, пов'язаних з їх вивченням. Серед них можна назвати проблему походження топонімів, написання, перекладу та багато інших.

Джерела утворення французьких топонімів можна об'єднати в певні семантичні групи. Наведемо приклади:

1) Топоніми, які описують місцевий ландшафт: для утворення великої кількості топонімів за основу обирались характерні *форми рельєфу*: *mont* – гора (*Clermont, Montmorillo, Beaumont*); *vallée* – долина (*Laval, Valdivienne*); *fons* та похідне від нього слово *fontana* – з латинської мови – джерело (*Fontenay, Fondettes*).

2) Топоніми, пов'язані з рослинним та тваринним світом: характерною рисою французької топонімії – є вибір *назви* залежно від *рослинності*, яка переважала на певній території, *сільськогосподарських культур, полів* тощо. Наприклад слово “ліс” неодноразово використовувалось як основа для утворення назв населених пунктів Франції: *brogilo* (з гальської мови – ліс) – *Breil, Brille*; *lucus* (з латинської мови – священний ліс) – *Lucq, Luçon*.

В основі певної частини топонімів лежить *назва дерев або рослин*, які ростуть на даній території: *le buis* (самшит вічнозелений) – *Buissy, Buis-sur-Damville*; *le châtaignier* (каштан) – *Châtenay-Malabry*; *la fougèraie, la fougère* (папороть) – *Fougères, Feuges*; *le tilleul* (липа) – *Tille, Tilloy-et-Bellay* [2].

3) Топоніми, мотивовані діяльністю людини:

а) Топоніми, в основі яких слова, що позначають *поселення*: *la ville* (місто) – *Villeurbanne, Belleville, Villefontaine*; *villare* (з

латинської мови – поселення, селище) – *Villars, Villars-les-Dombes*; mansus (з латинської мови – окремі, розсіяні помешкання) – *Le Mas-d’Azil*; borde – слово германського походження, що означає “ферма” “угіддя” – *Bordeaux-Saint-Clair, Bourdeaux*; casa (з латинської мови – дім, помешкання) – *Cazes, Cassis*.

б) Топоніми, що походять від назв професій, споруд: значний слід у французькій топонімії залишили дві будівлі – la forge (кузня) і le moulin (млин): la forge та fabrica (з лат. мови – кузня) лягли в основу таких топонімів як *Fabrègues, Fabrezan*; слово le moulin (млин) представлене топонімами *Moulins*, а також топонімами, які мають за основу метафору, викликану шумом млина (becqurelle – балакучий) – *Bécheresse, Bécherel*. Серед назв населених пунктів, які пов’язані з професіями можна назвати: *l’Argentière* (des mines d’argent – видобуток срібла), *Sablet* (sable – пісок), *Selonnet* (sel – сіль), *Verrières-en-Forez* (des verreries – виробы зі скла) або *Savonnières* (savon – мило) [2].

в) Назви, в основі яких слова, що позначають укріплення: слово “росса” (з лат. мови – скеля) – найчастіше використовувалось для назв замків побудованих на скелі (*Roquefort, Roche-la-Molière* або *Roquevaire*); слова “château” (замок) або “castellum” (з лат. мови – замок) можна прослідкувати в таких топонімах як *Châteaufort, Châteaurenard, Castellane*; castrum (з лат. мови – укріплене містечко, селище) – *Castres-Gironde*; mur (стіна) – *Mûrs-Erigné, Murs, Mures*.

г) Топоніми, в основі яких лежать слова релігійного значення, які в свою чергу походять від латинських назв: cella (маленький монастир) – *La Celle, Cellieu*; ecclesia (церква) – *Églisolles*; cappella (каплиця) – *La Capelle, Capelle-lès-Hesdin*. Деякі топоніми походять від слова Бог (Dieu) - *Villedieu, Dieulouard, Dieuze*.

Але переважна більшість топонімів релігійного походження має в основі імена святих. Найчастіше використовуються імена *Saint-Martin* (*Le Ban-Saint-Martin, La Capelle Saint-Martin, Saint-Martin-au-Bosc, Saint-Martin-Château, Saint-Martin-Choquel, Saint-Martin-Curton* тощо), *Germain* (*Saint-Germain-des-Prés, Saint-Germain-d’Esteuil, Saint-Germain-des-Vaux, Saint-Germain-de-Varreville, Saint-Germain-du-Bois* тощо), *Maurice* (*Saint-Maurice-de-Gourdans, Saint-Maurice-de-Lestapel, Saint-Maurice-de-Rémens, Saint-Maurice-des-Champs* тощо) та ін. [2].

д) Назви доріг та шляхів також залишили свій відбиток в топонімії Франції. Наприклад *Chassieu, Chaussan* (від *chaussée* – шосе), *Carrouges* (від *carrefour* – перехрестя). Мости представлені в структурі французьких топонімів словом *briva* (галльського походження) або *rons* (латинського походження). Інколи латинське слово заміняло галльське – *Briva Isarae* стало *Pontoise*.

е) Деякі французькі топоніми мають в основі власні імена людей, які жили в даному населеному пункті або мали значення для його мешканців: *Amélie-les-Bains* (на честь королеви Амелі, дружини Луї-Філіпа), *Broglie* (на честь герцога Броглі, який був сеньйором цього міста), *Decazeville* (на честь герцога Деказе, колишнього міністра Луї XVIII).

є) Топоніми, назва яких несе певний емоціональний зміст. Такі назви створювались, щоб привернути увагу людей до міста і не завжди відображали реальні події. Для утворення таких топонімів найчастіше використовували слово *beau* (хороший, гарний) – *Beaulieu* (гарне місце), *Beaumont* (хороша гора), *Beaune*; *belle* (гарна) – *Belleville* (гарне місто). Такі назви нерідко зустрічаються в різних регіонах Франції.

У мовознавстві географічні назви найчастіше служать єдиним свідченням давно зниклих мов, а в інших випадках, складаючи частину мовного багатства народу, дозволяють виявити важливі факти історичної фонетики, граматики, словотворення [3:12].

Виявлення колишніх найменувань, які ще зберігаються в пам'яті людей та історичних джерелах, є надзвичайно важливим для топонімічних досліджень. Як правило, зміст найдавніших назв розкривається лише в процесі спеціальних досліджень. Це стосується, головним чином, тих з них, які виникли на основі мов давніх, нині неіснуючих народів. Щоб правильно пояснити суть топоніма, необхідно знати словниковий набуток та лексику кожної епохи, яка залишила свій слід у місцевій топонімії. Саме тому утворення та функціонування топонімів залежить від історичних особливостей регіону. Наприклад: а) Ельзас: назва регіону походить від назви народу *Alaman*. Після численних спроб Алемани захопили римлян та принесли в регіон свою мову – німецьку. Ельзаська мова – є варіантом цієї мови. Регіон був поділений на *Haute-Alsace* та *Basse-Alsace*. Німецькі назви *Oberelsass* та *Unterelsass* використовуються й досі для позначення Верхнього та Нижнього Рейну. На кордоні

регіону починається “Mitteleuropa” – культурний простір колишніх Німецької та Австро-Угорської імперій, що відповідає французькій центральній Європі (l'Europe centrale). Після Першої Світової війни регіон знову приєднали до територій Франції, що вплинуло на його топонімію. Багато німецьких назв було замінено на французькі. Але з 1940 року назви змінювались на німецькі (наприклад *La Broque* став *Vorbrück*); б) Бретань: назва регіону походить від назви герцогства Bretagne, де розташовувався регіон. Бретонська мова є першою мовою, після французької, якою почали розмовляти мешканці регіону. Найхарактернішим для цього регіону є використання кореню *ker* (можливо *car* або *quer*) – з давньобретонської укріплення, а згодом – поселення; в) Франш-Конте: мова регіону романського походження та відноситься до північно-французького діалекту. Мешканці регіону називають свій регіон *Fraintche-Comtè*. *Francoprovençal* – один з трьох найбільш поширених діалектів романської мови. Таке лінгвістичне забарвлення регіону впливає на утворення топонімів (*Pontalier, Morteau, Neuchatel, Mouchaud, Arbois*); г) Гваделупа: офіційна мова цього регіону – французька. Але мешканці регіону розмовляють на креольській гваделупській мові, яка поєднує в собі елементи французької, англійської та африканської. Присутність кількох мов в регіоні впливає на утворення топонімів. Під впливом різних мов топоніми можуть змінюватись у розмовній мові населення або навіть впливати на одиниці назв. Наприклад, сама назва Гваделупа іспанський топонім, який походить від арабського слова «долина» (*wadi*). У цьому регіоні вживаються французькі топоніми (*Sainte-Anne, Petit Bourg, Belle Eau*) і топоніми, які мають спільні риси з іншими мовами (*Goyave, Capesterre, Goubeyre, Duzer*); д) Гвіана: французька мова є офіційною мовою регіону. Але серед мешканців регіону поширені й інші мови і діалекти (*arawak, palikur, kali'na, wayana, wayampi, émerillon, saramaca, paramaca, boni, djuka*). У невеликих об'єднаннях, які мало поширені на території регіону, розмовляють також португальською, китайською та іспанською мовами. Як і в Гваделупі, у Французькій Гвіані через поширення декількох мов можна відмітити французькі топоніми (*Bienvenue, Saint George, St.-Jean*) і топоніми, які належать іншим мовам за походженням (*Mana, Kourou, Quaqui, Camopi*); е) Аквітанія: у Римській імперії в період правління Октавіана Августа (27 до н.е. – 14 н. е.) Аквітанія була імператорською провінцією, що включала

територію між р. Луарою і Піренеями. За адміністративною реформою Діоклетіана (284–305) була розділена на 3 провінції (Aquitania prima (північний схід), Aquitania secunda (північний захід), Aquitania Novempopulana (“дев’яти народів”) або Aquitania tertia – найпівденніша частина, із значною часткою баскського населення). Під час розпаду Римської імперії Аквітанія була захоплена вестготами, що заснували в 418 році в Південній Галії перше на території Західної Римської імперії варварське королівство з центром у Тулузі, яке охоплювало частину Іспанії. Внаслідок історичних подій в регіоні утворився особливий баскський діалект. Для утворення топонімів в цьому регіоні найбільш характерним є: суфікс -oz(a) *Mendoza* (біля гори) та складання основ *Uhalde* (ur – вода та alde – біля), *Bidarte* (bide – шлях та arte – між).

У французьких регіонах, внаслідок історичних подій, розмовляють іншими мовами або діалектами окрім французької. Навіть, якщо французька мова є офіційною, мешканці можуть називати одні й ті ж самі місця по-різному, використовуючи елементи своєї мови або діалекту. Так, наприклад, Le Languedoc-Roussillon – офіційна назва регіону. Але на окситанському та провансальському діалектах це Lengadòc-Rosselhon, а на каталанському діалекті – Llenguadoc-Rosselló.

Граматичну структуру французьких топонімів можна поділити на прості топоніми, складні топоніми та топоніми-словосполучення:

Прості топоніми в більшості випадків утворюються лексико-семантичним та морфологічним способами: а) від іменників – *cella* (маленький монастир) – *La Celle*, *mur* (стіна) – *Murat* та ін. Інколи в процесі формування французькі топоніми набували множини: *mur* (стіна) – *Murs*, *mont* – гора *Mons*.

Складні топоніми мають чітку морфологічну та семантичну структуру. В них часто виділяються основи двох повнозначних слів. Найбільш поширеним способом утворення складних топонімів – є складання основ [4:47]. Виділяються такі моделі:

- 1) Іменник + прикметник (*Roquefort, Belleville, Hauteville*);
- 2) Іменник + іменник (*Villedieu*);
- 3) Іменник + власне ім’я (*Villegaudin, Villehardouin*).

Топоніми-словосполучення найчастіше складаються з іменника та власного ім’я (*Laroque-des-Albères, La Roche-Guyon*) або іменника та прикметника (*Le Grand-Fougeray, Petit-Fougeray, Grand-Auverné*).

Але, оскільки серед французьких топонімів широко використовуються релігійні терміни, то найпоширенішими представниками топонімів – словосполучень можна назвати такі моделі: *La Capelle Saint-Martin*, *Saint-Martin-Choquel*, *Saint-Germain-des-Vaux*, *Saint-Germain-du-Bois*, *Saint-Maurice-de-Rémens* тощо [2].

Написання складних топонімів може викликати певні труднощі. Адже, існує думка, що топонім на письмі можна впізнати за написанням з великої літери [5:8]. До кінця XVIII ст. не існувало визначених правил, які б вирішували питання написання топонімів з великої або з малої літери [6:140–141]. Але, на сьогоднішній день ці правила встановлені: 1) іменники та прикметники, що складають топонім пишуться з великої літери; сполучники та прислівники пишуться з великої літери на початку слова і з малої в середині, за виключенням “Hors”, який завжди пишеться з великої літери (*Locmaria-Grand-Champe*, *Cernoy-en-Berry*, *D’Huison-Longueville*, *Foucaucourt-Hors-Nesle*); 2) артикль пишеться з великої літери на початку топоніма та з малої в середині (*Le Mans*, *La Rochelle*, *Montaigut-le-Blanc*) тощо [7:13–15].

Отже, дослідження топонімів має велике значення не тільки для історії, культурології, географії, а й для мовознавства. Адже, аналізуючи семантичний аспект утворення топонімів, дослідники можуть зрозуміти, що було важливим для людини в часи утворення того чи іншого топоніма, як змінювались топоніми під впливом історичних подій і таким чином відкрити ще одну частинку мовної картини світу.

Проаналізувавши характерні особливості утворення французьких топонімів, ми вважаємо, що, у перспективі дослідження отримані результати можуть бути корисними дослідникам, філологам, географам та представникам уряду для утворення нових топонімів або перейменування старих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жучкевич В. А. Общая топонимика / Вадим Андреевич Жучкевич. – Минск : Высшая школа, 1980. – 287 с.
2. Derooy L. Dictionnaire des noms de lieux / Louis Derooy. – P. : Le Robert, 1994. – 531 p.
3. Суперанская А. В. Введение в топонимику / Александра Васильевна Суперанская. – М., 1965. – 24 с.
4. Rostaing C. Les Noms de lieux / Charles Rostaing. – Ed. Presses Universitaires de France, 1992. – 126 p.
5. Leroy S. Le Nom propre en français / Sarah Leroy. – P. : Ophrys, 2004. – 138 p.
6. Gouvert X. Problèmes et méthodes en toponymie française / Xavier Gouvert. – P., 2008. – 1118 p.
7. Lejeune S. Charte de toponymie / Sylvie Lejeune. – Ed. Institut géographique national, 2003. – 23 p.